

عرفان و تصوف ۲

خطبة البیان

تحلیل تاریخی، عرفانی و تصحیح شرح میر سید شریف آملی

دکتر رضا اسدیپور

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قائم شهر

۱۳۹۹

سرشناسه	: اسدپور، رضا، ۱۳۵۲ -
عنوان قراردادی	: خطبة البیان . فارسی . شرح
عنوان و نام پدیدآور	: خطبة البیان، تحلیل تاریخی، عرفانی و تصحیح شرح میرسید شریف آملی / رضا اسدپور.
مشخصات نشر	: قائمشهر: نشر شاپار، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۳۹۳ص: نمونه.
فروست	: عرفان و تصوف: ۲.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۳۷۶۱-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتاب حاضر تصحیح نسخه های خطی ناشناخته از عصر صفوی متعلق به میرسید شریف تقطوی آملی است.
یادداشت	: کتابنامه : ص. ۳۴۶ - ۳۶۵: همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: علی بن ابیطالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. خطبة البیان -- نقد و تفسیر
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I . Khutbah al - Bayan -- Criticism and interpretation
شده افزوده	: میرسید شریف آملی، قرن ۱۰ ق.
شناسه افزوده	: علی بن ابیطالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. خطبة البیان. شرح
شناسه افزوده	: Ali ibn Abi-talib, Imam I . Khutbah al - Bayan. Commantaries
رده بندی کنگره	: ۵/۲۰۰۰۰۰۰۰
رده بندی دیویی	: ۵۱۰/۲۹۱
شماره کتاب شناسی ملی	: ۷۱۰۰۰۰۰۰۰۰

خطبة البیان

تحلیل تاریخی، عرفانی و تصحیح شرح میرسید شریف آملی

تالیف:	دکتر رضا اسدپور
ناشر:	شاپار
طراح جلد:	سید محمود رسولی
چاپ و صحافی:	مجد
صفحه آرا:	شهرام موسی پور
نوبت چاپ:	اول - ۱۳۹۹
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۵۰۰۰۰ ریال
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۹۷۳۷۶۱-۳

مازندران، قائمشهر، خیابان آیت الله صالحی مازندرانی، پاساژ رنجبر، طبقه دوم، واحد ۳۳۳

شماره تلفن ۰۱۱۴۲۳۷۵۸۲۹، شماره همراه ۰۹۱۱۲۲۴۵۱۶۱، پست الکترونیکی: Shaparnashr@gmail.com

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۷	دیاچه.....
	بخش اول: تحلیل تاریخی خطبه
۲۷	فصل اول: خطبه‌های مولا علی (ع).....
۲۷	۱- درآمد.....
۲۷	۲- خطبه‌های سب به مولا علی (ع).....
۳۱	۳- خطبه‌های عرفانی نهج البلاغه.....
۳۳	فصل دوم: منابع خطه البيان.....
۳۳	۱- کتاب‌شناسی خطه البيان.....
۳۴	۱-۱- کتاب الحجر، مصنف: فی‌الکیمیاء، جابر بن حیان الصوفی (سده دوم هجری).....
۳۵	۲-۱- بصائر الدرجات، محمدحسن بن فروز صفار قمی (د ۲۹۰ هق).....
۳۵	۳-۱- اختیار معرفة الرجال (رجال کوفی)، محمد بن عمر کشی (سده سوم).....
۳۵	۴-۱- الکافی، ابوجعفر محمد بن یعقوب کلینی رازی (د ۳۲۹ هق).....
۳۶	۵-۱- الهدایة الکبری، ابوعبدالله حسین بن احمد بن خمیسی مشهور به شیخ بیراق.....
۳۶	۶-۱- التوحید و معانی الاخبار، شیخ صدوق (د ۸۱ هق).....
۳۷	۷-۱- الاختصاص، شیخ مفید (د ۴۱۳ هق).....
۳۷	۸-۱- المراتب امیرالمؤمنین، ابی‌القاسم اسماعیل بن احمد بُستی معتزلی (د ۴۲ هق).....
۳۷	۹-۱- رساله التحذیر و التنبيه حمزة بن علی (تألیف ۴۰۹ هق).....
۳۸	۱۰-۱- المناقب آل ابی‌طالب، محمد بن شهر آشوب السروی مازندرانی (د ۸۸ هق).....
۳۹	۱۱-۱- هفت باب، بابا سیدنا (تألیف سال ۵۹۷ هق).....
۴۱	۱۲-۱- الدر المنظم فی السرااعظم، محمد بن طلحه شافعی (د ۶۵۲ هق).....
۴۲	۱۳-۱- روضة تسلیم یا تصوّرات، خواجه نصیر الدین طوسی (د ۶۷۲ هق).....
۴۳	۱۴-۱- مقدمه‌ی قیصری بر فصوص‌الحکم ابن عربی، داود بن محمود قیصری (د ۷۵۱ هق).....
۴۳	۱۵-۱- البرهان فی اسرار علم المیزان، عزالدین آید امور جلدکی (د ۷۶۲ هق).....

- ۱۶-۱- جامع الاسرار و منبع الانوار، سید حیدر آملی (د ۷۸۲ هـ ق)..... ۴۵
- ۱۷-۱- جاودان نامه، فضل الله بن عبدالرحمن حسینی نعیمی استرآبادی (مقتول ۸۰۴ هـ ق)..... ۴۵
- ۱۸-۱- مشارق انوار الیقین فی اسرار امیرالمؤمنین، حافظ رجب بُرسی (د ۸۱۳ هـ ق)..... ۴۶
- ۱۹-۱- رسائل، شاه نعمت الله ولی (د ۸۳۴ هـ ق)..... ۴۶
- ۲۰-۱- شرح منظوم خطبة البيان، شاپور کاشانی (سروده ۸۴۶ هـ ق)..... ۴۷
- ۲۱-۱- رساله اعتقادیه، سید محمد نوربخش (د ۸۶۹ هـ ق)..... ۴۷
- ۲۲-۱- مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز، شمس الدین محمد لاهیجی (د ۹۱۹ هـ ق)..... ۴۸
- ۲۳-۱- سر الرّبانی فی علم المیزان، شیخ محمد قمری (تألیف ۹۰۷ هـ ق)..... ۴۸
- ۲۴-۱- شرح خطبة البيان، میرسید شریف تقطوی (سدهی دهم هجری)..... ۴۹
- ۲۵-۱- خلاص، جمان فی تأویل خطبة البيان، محمد بن محمود دهدار شیرازی (د ۱۰۱۶ هـ ق)..... ۴۹
- ۲۶-۱- شرح خطبة البيان، محمد باقر بن محمد الحسینی استرآبادی (میرداماد) (د ۱۰۴۱ هـ ق)..... ۵۰
- ۲۷-۱- شرح خطبة البيان، حدیث غمامه (صحابه)، قاضی سعید قمی (د ۱۰۴۱ هـ ق)..... ۵۰
- ۲۸-۱- الحکمة المتعالیة فی سفا العقلۃ الاربعه، صدرالدین محمد شیرازی (ملاصدرا)..... ۵۱
- ۲۹-۱- شرح خطبة البيان، محمد تقی مجلسی (د ۱۰۷۰ هـ ق)..... ۵۱
- ۳۰-۱- دبستان مذاهب، موبد کیخسرو اسفندیار (د ۱۰۸۱ هـ ق)..... ۵۳
- ۳۱-۱- بحار الانوار، محمدباقر مجلسی (د ۱۱۱۱ هـ ق) (تألیف ۱۰۷۷ هـ ق)..... ۵۳
- ۳۲-۱- کلمات مکنونه، ملا محسن فیض کاشانی (د ۱۰۹۱ هـ ق)..... ۵۵
- ۳۳-۱- فصل الخطاب، سید قطب الدین نیریزی (د ۱۱۷۳ هـ ق)..... ۵۵
- ۳۴-۱- شرح منظوم خطبة البيان، نورعلی شاه اصفهانی (د ۱۲۱۲ هـ ق)..... ۵۵
- ۳۵-۱- کبریت احمر و بحر الاسرار، مظفرعلی شاه کرمانی (د ۱۲۱۵ هـ ق)..... ۵۷
- ۳۶-۱- بحر المعارف، عبدالصمد همدانی (د ۱۲۱۶ هـ ق)..... ۵۷
- ۳۷-۱- جامع الشتات، میرزا ابوالقاسم گیلانی قمی (د ۱۲۳۱ هـ ق)..... ۵۸
- ۳۸-۱- العقاید المجذوبیه، محمد جعفر کیودرآهنگی قراقرزو، مجذوب علی شاه (د ۱۲۳۸ هـ ق)..... ۵۹
- ۳۹-۱- شرح حکمة العرشیه ملاصدرا، شیخ احمد احسانی، (د ۱۲۴۱ هـ ق)..... ۶۰
- ۴۰-۱- معالم التأویل و التبیان فی شرح خطبة البيان، ابوالقاسم راز ذهبی شیرازی..... ۶۰
- ۴۱-۱- شرح الاسماء، شرح دعاء الجوشن الکبیر، ملاهادی سبزواری (د ۱۲۹۵ هـ ق)..... ۶۱

- ۴۲-۱. ینایع المودة لذوی القربی، شیخ سلیمان بن ابراهیم قندوزی (د ۱۲۹۴ هـ ق)..... ۶۱
- ۴۳-۱. عرفان الحق، میرزا حسن صفیعلیشاه (د ۱۳۱۶ هـ ق)..... ۶۲
- ۴۴-۱. ولایتنامه و بشارت المؤمنین، ملاسلطان محمد گنابادی، سلطانعلیشاه (د ۱۳۲۷ هـ ق)..... ۶۲
- ۴۵-۱. طرائق الحقائق، محمد معصوم شیرازی (د ۱۳۴۴ هـ ق)..... ۶۲
- ۴۶-۱. الزام الناصب فی اثبات الحجة الغائب، شیخ علی یزدی حائری (د ۱۳۳۳ هـ ق)..... ۶۳
- ۴۷-۱. علائم الظهور، سید شیر..... ۶۳
- ۴۸-۱. "ذریعة" الی تصانیف الشیعة، آقابزرگ تهرانی..... ۶۳
- ۴۹-۱. رحة الانوار، شیخ محمد یزدی حائری..... ۶۴
- ۵۰-۱. "شیعة" سرمد، شیخ محمدرضا طبسی..... ۶۴
- ۵۱-۱. عجا، الا، سید حسین بن سید عبدالجبار تولی کنکتنانی بحرینی..... ۶۴
- ۵۲-۱. نوائب الذهور فی عاظم الظلم، سید حسن میرجهانی طباطبائی..... ۶۴
- ۵۳-۱. تعلیم دیانة النصیریة..... ۶۴
- ۵۴-۱. الانسان الكامل فی الاسلام، عبدالعزیز بدوی..... ۶۵
- ۵۵-۱. کیمیا به مثابه صنعت قدسی، هاشم..... ۶۶
- ۵۶-۱. امام شناسی، سید محمد حسین حسینی تهرانی..... ۶۶
- ۵۷-۱. تفسیر سوره حمد و سر الصلوة، امام خمینی..... ۶۷
- ۵۸-۱. فهرست نسخه های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ملی نقی منزوی..... ۶۷
- ۵۹-۱. دنباله جستجو در تصوف ایران، عبدالحسین زرین کوب..... ۶۷
- ۶۰-۱. شرح مقدمه قیصری بر فصوص الحکم ابن عربی، جلال الدین آشتی..... ۶۷
- ۶۱-۱. خیر الأثر در رد جبر و قدر، حسن حسن زاده آملی..... ۶۸
- ۶۲-۱. تحریر تمهید القواعد ابن ترکه، عبدالله جوادی آملی..... ۶۸
- ۶۳-۱. علی کیست، در شرح خطبه البیان، جمیل افشار..... ۶۸
- ۶۴-۱. ترجمه خطبة البیان، ایوب حمادی اصل..... ۶۸
- ۶۵-۱. گفتار امیرالمؤمنان در شناخت امام و حوادث آخر الزمان..... ۶۹
- ۶۶-۱. خطبة البیان، المنسوبة للإمام أمير المؤمنين علی بن ابی طالب..... ۶۹
- ۶۷-۱. اصول اساسی روانشناسی، حسین کاظم زاده ایرانشهر..... ۶۹

- ۱۲ خطبة البيان (تحليل تاريخي، عرفاني و تصحيح شرح ميرسيدشريف آملی)
- ۶۸-۱ نهج البلاغه و ميراثهاى مكتوب آن در دانشگاه تهران، دكتور سيد ابراهيم ديباجى ۶۹
- ۶۹-۱ دراسة فى علامات الظهور و الجزيرة الخضراء، جعفر مرتضى عاملی ۶۹
- ۷۰-۱ الموضوعات فى الآثار و الاخبار، هاشم معروف الحسنى ۷۰
- ۷۱-۱ بشارة الاسلام، سيد مصطفى آل سيد حيدر كاظمی ۷۰
- ۲- نسخه شناسی خطبة البيان و شروح آن ۷۰
- ۲-۱ البرهان فى اسرار علم الميزان، جلدكى (د ۷۶۲ هـ) ۷۱
- ۲-۲ ترجمه فارسى منظوم شاپور كاشانى، سروده در (۸۲۴ هـ) ۷۱
- ۲-۳ شرح مير سيد شريف نقطوى ۷۱
- ۲-۴ ركنى خطبة البيان، سيد حسين بن سيد غيبى ۷۲
- ۲-۵ حلاه فى تآويل خطبة البيان، محمد بن محمود دهمدار شيرازى (د ۱۰۱۶ هـ) ۷۳
- ۲-۶ شرح خاتمة البيان، محمد تقى مجلسى (د ۱۰۷۰ هـ) ۷۳
- ۲-۷ حل مشكلات خطبة بيان؛ اسحاق سوكندى ۷۳
- ۲-۸ شرح منظوم نو علي بن اصفهانى (داسى) (د ۱۲۱۲ هـ) ۷۳
- ۲-۹ رساله «فى توجيه حبه» ميرزا ابوالقاسم گيلانى قمى (د ۱۲۳۱ هـ) ۷۳
- ۲-۱۰ حديقۃ الاسلام در ترجمه و شرح خطبة البيان ۷۳
- ۲-۱۱ شرح خطبة البيان، محمد بن سليمان تنكابنى (د ۱۳۰۲ هـ) ۷۳
- ۲-۱۲ معالم التأويل و التبيان فى شرح خطبة البيان، بوالقاسم راز ذهبى شيرازى (د ۱۲۸۶ ق) ۷۴
- ۲-۱۳ ترجمه خطبه، احمد بن سعد الدين حسنى ۷۴
- ۲-۱۴ شرح خطبة البيان، سيد حسين قدسى شريفى، تاليف ۱۱۶۲ هـ ۷۴
- ۲-۱۵ شرح عبدالرحيم دماوندى از شاگردان ملا محمد صادق اردبى ۷۴
- ۲-۱۶ مناجات مرتضوى در شرح خطبة البيان، امير محمد صالح ۷۵
- ۲-۱۷ افتتاح خطبة البيان ۷۵
- ۲-۱۸ على كيست، در شرح خطبة البيان، جميل افشار ۷۵
- فصل سوم: متن خطبة البيان ۷۷
- ۱- خطبة الافتخار (به روايت حافظ رجب برسى) ۷۷
- ۲- آثار على (ع) بالكون [خطبة البيان] (به روايت حافظ رجب برسى) ۷۹

- ۳- خطبة البيان (به روایت قاضی سعید قمی) ۸۱
- ۴- خطبة البيان (نسخه خطی شماره ۵۹۴۸ کتابخانه ملک، کتابت ۹۵۷ هـ.ق) ۸۳
- ۵- ترجمه فارسی خطبة البيان ۸۶
- فصل چهارم: مخالفان و مدافعان خطبه ۹۱
- فصل پنجم: ملاحظات در باب تحلیل تاریخی خطبه ۱۰۱
- فصل ششم: نوع‌شناسی روایت‌ها و شروح خطبه ۱۰۷
- ۱- کلام شیعہ اثنی عشری ۱۰۷
- ۲- کلام حرق یعنی - باطنی ۱۰۸
- ۳- کلام اهل سنت ۱۰۸
- ۴- کیمیائی ۱۰۸
- ۵- عرفانی ۱۰۸
- ۶- ردیه نویسی ۱۱۰
- ۷- کلام زرتشتی ۱۱۰
- ۸- نتیجه ۱۱۱

بخش دوم: تحلیل عرفانی خطبه

- فصل اول: شطحیات صوفیه ۱۱۵
- ۱- درآمد ۱۱۵
- ۲- شطح از منظر تصوف ۱۱۵
- ۳- پیشینه‌ی شطح‌گویی در اسلام ۱۲۱
- ۴- رابطه خطبة‌البيان و شطح ۱۲۸
- ۱-۴ شطح خدا، رسول و امام از منظر روزبهان ۱۲۸
- ۲-۴ خطبة‌البيان به مثابه شطح ۱۳۳
- ۵- نتیجه ۱۵۱

۱۴ خطبة البيان (تحليل تاريخي، عرفاني و تصحيح شرح ميرسيدشريف آملی)

فصل دوم: غلو و غلات..... ۱۵۵

۱- تعاریف..... ۱۵۵

۱-۱- غلو در قرآن..... ۱۵۶

۲-۱- غلو در روایات..... ۱۵۷

۳-۱- غلو در علم فرقه‌شناسی، کلام و رجال..... ۱۵۸

۲- غلات در کتب ملل و نحل..... ۱۶۰

۳- عاید غلات..... ۱۶۱

۱- خاستگاه و زمینه‌های ظهور غلو..... ۱۶۳

۴- ۱- و ۲- گ‌های جغرافیائی و فرهنگی کوفه و عراق..... ۱۶۴

۲- ۱- و ۲- و ۳- تصویر..... ۱۶۵

۳-۴- سرچشمه‌های گت‌سی غلوشعی..... ۱۷۰

۴-۴- سرچشمه‌های حدیث غلو..... ۱۷۸

۵- رابطه خطبة‌البيان و غلو..... ۱۸۳

۱-۵- دیدگاه میرزای قمی..... ۱۸۶

۲-۵- دیدگاه شارحان خطبه..... ۱۸۷

۳-۵- نتیجه..... ۱۹۳

فصل سوم: تأویل عرفانی خطبة‌البيان..... ۱۹۵

۱- تأویل..... ۱۹۵

۲- انسان کامل..... ۱۹۹

۳- امام مظهر انسان کامل..... ۲۰۳

۴- جایگاه مولا علی (ع) در تصوّف..... ۲۰۷

۵- اوصاف انسان کامل در خطبة‌البيان..... ۲۱۰

۱-۵- تحلیل ماسینیون از خطبه..... ۲۱۱

۲-۵- تأویل دهمدار شیرازی..... ۲۱۵

۳-۵- تأویلات راز ذهبی..... ۲۱۹

۴-۵- تأویلات میرسيدشريف..... ۲۲۲

۶- نتیجه‌گیری..... ۲۲۵

بخش سوم: تصحیح نسخ

- ۲۳۳..... میرسید شریف آملی نقطوی، زندگی و آثار.....
- ۲۳۷..... ۱-۱- نسخه شناسی و روش تصحیح.....
- ۲۴۱..... دیباجه‌ی شرح خطبه‌البیان، میر سید شریف (نقطوی).....
- ۲۵۹..... بی نوشت.....
- ۲۶۳..... شرح خطبه‌البیان میرسید شریف (نقطوی)، (دیباچه و متن)، (نسخه ۷/۱۲۶۱۲ مجلس).....
- ۲۷۳..... شرح خطبه بیان حضرت امیرالمؤمنین و امام المتقین علی بن ابیطالب علیه‌السَّلام.....
- ۳۲۷..... بیوست‌ها:.....
- ۳۲۷..... تصاویر بردها، اول و آخر نسخ خطی:.....
- ۳۴۳..... منابع و مآخذ.....

دیباجه

که هم لایزال است و هم لم یزل	به نام خداوند عزّ و جلّ
نویسم بر اوراق دل نامه‌ای	بگیرم ز نیزار جان خامه‌ای
عیان رازهای نهانی کنم	بیان به‌های معانی کنم
بیام بدرگاه حاجات بار	شوم در مقام مناجات یار
ز شاه ولایت علی ولی	مرا در خفا این سبب سد جلی
خطیب سلونی به اندک بیان	بیا و بین چون به نخب البیان
معین شئونات سرمد کند	مبین معانی بی حد کند

(نورعلیشاه اصفهانی)

بیش از دو دهه از اولین آشنایی نگارنده با «خطبه بیان» می‌گذرد؛ آنگاه که مشغول نگارش پایان‌نامه کارشناسی ارشد بودم، تصادفاً کتاب «شرح خطبه البیان» محمد بن حمود دهمدار شیرازی را یافتم و از مطالعه عبارات آن، دچار حیرت و شگفتی گشتم. در آن هنگام، «دین ریش» که از ذهنم خطور کرد، این بود که: آیا می‌توان این خطبه را شطح نامید؟ وقتی که جمله: «أنا لا أرى أنا الآخر، أنا الظاهر، أنا الباطن» بر زبان امام اول شیعیان و «انسان کامل» عرفان، جاری می‌شود، پس «انا» گویی حسین بن منصور حلاج و «سبحانی و ما أعظم شأنی» خوانی بایزید بسطامی، چندان بعید نظر نخواهد آمد. این پرسش، همراه با جذب کلام مولا علی (ع) در این خطبه، در طی این سالها، همواره ذهن نگارنده را به خود مشغول داشته است؛ تا این که، توفیق رفیق گشت و تحقیق این خطبه‌ی شگفت‌انگیز، موضوع رساله‌ی دکتری اینجانب گشت. کتابی که پیش روست، حاصل بیش از سه سال تحقیق و پژوهش در کتاب‌ها و مقالات و نسخه‌های خطی متعددی است که با راهنمایی‌های ارزنده‌ی استاد محترم راهنما

جناب آقای دکتر شهرام پازوکی و استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر غلامحسین ابراهیمی دینانی و البته عنايات خاص حضرت حق، صورت پذيرفت.

خطبة البيان از خطبه‌های منسوب به مولا علی (ع) می‌باشد که بنا بر قولی، در آخرین روزهای حیات ایشان در شهر کوفه و در پاسخ به «سويد بن نوفل هلالی» بر زبان حضرت، جاری گشته است؛ از این خطبه متن‌های مختلفی با عناوینی متفاوت، نظیر: «خطبة الافتخار»، «آثار علی بالکون»، «ملاحم»، «شقشقیه» و... وجود دارد که از نظر صورت و محتوا، با یکدیگر تفاوت دارند.

«حیة الان» حاوی کلمات مسجعی از اوصاف الهی است که با ضمیر «أنا» (من) آغاز شده و به شرح حال امام به عنوان ولی و انسان کامل، در حالت جذبه‌ی الهی و فتای فی الله اشاره دارد؛ از این رو شباهت فراوان با شیعیات اهل تصوف و عقاید غلات داشته و همواره مورد توجه صوفیه و فرقه‌های شیعه و باطنیه، بوده است. همین امر سبب شده است که برخی از محدثان و علمای مخالف با تصوف، در صحت انتساب آن به امام تردید کرده و یا آن را رد کرده و ساخته و پرداخته‌ی غالیان و صوفیان بدانند. علی‌رغم ملاحظات دقیق نسبت به این خطبه و نگارش شرح و تأویل‌های عمیق بر آن، توسط اهل عرفان و تصوف، همچنان مخالفت‌های، نسبت به آن و شرح‌هایش، توسط عالمانی که معارف تصوف را بر نمی‌تابند، وجود دارد؛ و امروزه نیز تعداد علما و فقهای که صحت اصالت متن و انتسابش را به امام (ع) تأیید می‌کنند، انگشت شمارند.

با این اوصاف، در این رساله، ابتدا در باب متن و شروح آن خطبه، یک تحقیق دقیق تاریخی ارائه شده و آثاری که تمام یا بخش‌هایی از آن را ذکر کرده‌اند، همراه با موانع و مخالفان خطبه معرفی می‌گردند؛ و با توجه به وجود برخی تشابهات بین معانی عبارات خطبه و احادیث صوفیان و دیدگاه‌های غالیان، هر یک از این موارد در فصل‌های جداگانه مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته و سپس ملاحظات دربارۀ تأویل آن که گرد مسئله کلیدی «انسان کامل» می‌گردد، بیان شده و در پایان، تصحیح یک شرح مهم ناشناخته بر آن که متعلق به عارفی از عصر صفوی به نام میرسيدشريف نقطوی آملی می‌باشد، همراه با تحقیقی در زمینه‌ی زندگی و آثار شارح و نسخه‌شناسی شروح، از نظر می‌گذرد؛ بنابراین اهداف کلی این پژوهش عبارتند از: